

Joan Coderch

Algunes reflexions sobre l'addicció en la societat actual

► Quan sentim parlar d'addicció immediatament pensem en drogues, però els éssers humans es fan addictes a moltes coses que no són pas el que entenem per drogues, com per exemple el menjar, medicaments innecessaris, comprar coses que no fan falta, etc. Ara bé, el fet que en les societats anomenades industrialitzades o tecnològicament avançades es donin fortes tendències addictives, com més endavant exposaré, afavoreix el fet que l'addicció a les drogues s'hi desenvolupi, com veiem que està succeint d'uns tres o quatre decennis ençà, d'una manera realment esclatant i paorosa, molt més intensa que la que mai hi hagi hagut en la història de la humanitat. Penso, per tant, que poden ser interessants algunes reflexions per tal d'aclarir aquests assumptes complexos que tant preocupen la societat avui en dia. Enfocaré la qüestió des d'un punt de vista social, que crec que és el que més pot interessar al lector en general, deixant de banda la patologia individual, que, en interrelació amb la trama social, pot abocar cada subjecte en particular a comportaments addictius de gran gravetat, ja que són qüestions que requeririen tot un altre treball.

Em referiré, primer, a allò que concerneix l'addicció a les drogues, ja que és el que més preocupa la societat, allò que té característiques més greus i que, endemés, pot servir com a model per entendre les altres addiccions. D'altra banda, la qüestió és complicada perquè, de drogues, n'hi ha de moltes classes, i les que entren dins del camp del que podem dir-ne *drogues addictives* són la minoria.

Convé precisar, abans de tot, el concepte de *drogues* en general i el de *drogues addictives* en particular. En un sentit ampli, *droga* és el nom genèric de determinats productes naturals que es fan servir en

farmàcia i medicina, o que també s'empren com a ingredients d'alguns productes industrials. Des d'aquest punt de vista podem dir que tota medicina és una droga. Ara bé, en el sentit estricte i en el llenguatge que s'ha fet habitual, quan parlem de *drogues* ens referim a aquelles substàncies que moltes persones consumeixen no pas per alimentar l'organisme a causa de llurs efectes nutritius, ni per guarir cap malaltia o desajust mental o corporal, sinó per aconseguir uns determinats efectes farmacodinàmics que desitgen i als quals es troben lligats. En el moment actual, doncs, quan es parla de drogues tothom dona per fet que ens referim a les drogues addictives, encara que les altres també poden aparèixer com una addicció de tipus psicològic.

Les drogues addictives són substàncies que provoquen unes sensacions somàtiques i/o psíquiques que resulten agradables i desitjables per als qui les prenen: estimulants, energètiques, excitants o tranquil·litzadores, relaxants, etc. Això fa que aquestes persones les prenguin precisament per obtenir aquest efecte sempre que ho desitgen. D'aquest tipus de drogues n'hi ha de naturals, és a dir, que provenen directament de determinades plantes, i d'artificials, és a dir, que són obtingudes en el laboratori a partir de diverses substàncies químiques. Les drogues addictives naturals que s'empren no són gaire nombroses: alcohol, tabac, cafeïna, teïna, cocaïna, derivats de l'opi, com ara la morfina i l'heroïna, i el cannabinol (cànnem indi, haixix, marihuana, grifa, kif). Les drogues artificials, més destructives encara que les naturals, són innombrables, i en surten de noves a cada moment dels laboratoris clandestins. L'adjectiu d'*addictives* que es dona a aquestes drogues obeeix al fet que provoquen uns tals canvis en l'organisme i en

la ment que fan que, poc temps després d'haver-ne pres, se'n tingui una necessitat física i mental que provoca greus malestors fins que no se n'ingereix una nova dosi. És el que s'anomena la *síndrome d'abstinència*. Però el problema més greu és el fet que les successives dosis fan cada vegada menys efecte i s'han d'anar augmentant sens fi. Penso que, en aquest punt, val la pena referir-nos a un terme molt utilitzat en els mitjans de comunicació i generalment mal comprès, el de *sobredosi*. És molt freqüent que aparegui la notícia que determinada persona, addicta a les drogues, ha mort d'una «sobredosi», la qual cosa fa pensar que el motiu de la mort ha estat que, en prendre la seva droga habitual, n'ha presa més del compte, i que si no hagués estat així no hauria passat res. Això és un error complet. Totes les drogues addictives tenen un enorme poder destructiu que va minant l'organisme, de manera que, en un moment determinat, la nova dosi, encara que no sigui superior a les habituals, provoca la mort. Pel que respecta a les drogues addictives, per tant, hem d'afirmar que tota dosi és una sobredosi. Freqüentment es parla —i crec que això és motiu de confusió— entre drogues «dures» (opi, heroïna, cocaïna i totes les «artificials» o de laboratori, com l'anomenat «èxtasi») i les que no ho són, com per exemple el cànnem indi (o haixix, marihuana...), i aquesta «distinció» fa creure a moltes persones que les drogues que no són «dures» no comporten gaires problemes. Això és un altre error. L'única diferència entre les drogues que són considerades dures i les altres és un problema de dosi: amb la mateixa dosi, els efectes nocius de les drogues «dures» són més intensos que els de les «tovaes». Però si s'augmenta la dosi d'aquestes o se'n consumeix durant un període prolongat, el resultat és el mateix.

La utilització de drogues que produeixen excitació, estimulació, etc. ha estat una constant en la humanitat, pel cap baix, des dels temps històrics. La realitat és dura i la vida es fa massa sovint feixuga i desagradable per als éssers humans. Això ha fet que, des de sempre, aquests hagin cercat maneres de fer-la més passatgera i ensems plaent. A la vegada, també han estat emprades per assolir un estat mental determinat en situacions específiques: rituals socials o religiosos, preparació per a la batalla, orgies, suposada adquisició de poders sobrenaturals, comunicació amb el més enllà, etc. Fer una revisió completa de la relació entre la humanitat i les drogues requeriria més d'un volum. Però no és fins a mitjan segle passat que es va iniciar aquesta allau de consum de drogues amb què estem vivint en l'actualitat. Això no és un problema mèdic ni psiquiàtric, sinó que és un problema social, un fenomen que sorgeix de les característiques de la societat que anomenem «civilitzada» o industrialitzada, i que persistirà i s'incrementarà mentre no s'hi produeixin canvis molt substancials. Ara bé, no tots consumim drogues, la qual cosa vol dir que, més enllà de l'atmosfera social afavoridora, hi ha l'equació personal de cadascun de nosaltres, que és la que finalment fa que hom es llanci pel camí de l'addicció a una o a diverses drogues o que se n'estigui.

En la nostra societat es consumeixen drogues «legals» —el tabac i l'alcohol—, endemés de les drogues il·legals que ja he citat, la qual cosa és motiu de confusió. És ben clar que es pot dir que socialment és molt diferent el consum d'alcohol i tabac que el de les drogues il·legals, però els efectes addictius i les conseqüències anihiladores per a l'organisme hi són, per més acceptació social que hi hagi. Això es veu clar en el cas de l'ús de l'alcohol, cosa no tan sols socialment acceptada, sinó fins considerada com quelcom indispensable i senyal de bon gust en algunes situacions determinades, com és habitual en els actes de companyonia i celebracions socials. Fins i tot, també en els darrers anys, s'ha parlat molt en els mitjans de comunicació de determinats efectes beneficiosos del vi i la cervesa, pel fet de contenir una substància astringent anomenada *tani* que prové de la fruita, com poden ser la reducció de la taxa de colesterol i els efectes de dilatació en les petites artèries. Però cal tenir en compte que la medicina mai no aconsella a les persones que no tenen el costum de beure que ho facin per aquest motiu, ja que hi ha altres procediments per aconseguir aquests efectes beneficiosos sense els efectes perjudicials, com per exemple l'exercici físic. Tanmateix crec que en el moment actual es pot diferenciar clarament entre aquest ús que podem dir-ne socialment «raonable»

de l'alcohol, totalment integrat en la nostra cultura i àdhuc en la nostra economia, per un cantó, i l'ús de l'alcohol com a droga, per un altre, i és aquest ús el que fa que puguem parlar d'alcoholisme, que en la mesura que és una addicció a la droga alcohol no es diferencia de les addiccions a les drogues il·legals. Precisament, en la nostra societat, com en tota societat del món industrialitzat, aquesta addicció a l'alcohol com a droga es va estenent cada vegada més entre el jovent i donant lloc a moviments socials ben coneguts, com són les festes multitudinàries, en les quals l'alcohol es barreja amb tota altra classe de drogues, com també és el turisme de «borratxera», etc. Cal tenir en compte, és clar, les diferències en la mena de beguda alcohòlica, ja que no són el mateix el vi o la cervesa que altres begudes que contenen compostos químics altament tòxics. Però no em puc estendre més sobre això. Cal recordar, de tota manera, que l'alcoholisme també està molt estès entre grups de població que viuen en condicions molt miserables, com a pal·liatiu de llurs sofriments.

Quant a l'altra classe de droga legal, el tabac, la situació és ben diferent. Aquí no pertoca parlar de consum raonable, per més legal que en sigui l'ús. En el moment actual, les recerques de la medicina no deixen tenir cap mena de dubte: el tabac, és a dir, la nicotina, és una droga de gran potencial addictiu i efectes nocius, sigui en la quantitat que sigui, tant per al fumador actiu com per als fumadors passius que en pateixen les conseqüències. És per això que els governs de tots els països intenten, mitjançant mesures d'informació, d'educació i de restricció del consum en espais públics, reduir tant com els és possible els estralls que provoca aquesta addicció, de greus conseqüències en les despeses de tots els sistemes de seguretat social. La raó per la qual els esforços dels governs en aquest sentit no passen d'uns certs límits, variables segons els diferents països, és cosa de grans interessos econòmics, la discussió dels quals ultrapassa el tema d'aquest treball. Ara bé, el que sí que hem de dir és que el tabac, a diferència de l'alcohol i altres drogues addictives, provoca tan sols malalties orgàniques i és la causa de centenars de milers de morts a tot el planeta, però no ocasiona perturbacions mentals. La cafeïna i la teïna provoquen addicció, però no tenen greus conseqüències físiques ni mentals.

Abans he dit que el consum de drogues és un fenomen que s'esdevé com a resultat de les característiques de les societats dites avançades. Ocuparia un espai excessiu descriure ara, ni que fos amb una mínima extensió, aquestes característiques, però em permeto remetre el lector al treball

que vaig publicar en el número 27 de *Lletres* (juny-juliol 2007), titulat «Una mirada crítica a la cultura postmoderna», en el qual faig un esbós dels trets principals de la dialèctica modernitat-postmodernitat de la societat en què vivim. Aquí em limito a subratllar que, en la meua opinió, no es tracta pas d'un o de diversos factors concrets que facilitin o àdhuc induïxin al consum de drogues, sinó que crec que és més aviat el que en podem dir la configuració general de la societat actual allò que posseeix aquesta qualitat afavoridora de l'addicció, i la hi fa procliu.

La meua opinió és que la tendència a l'addicció que s'esdevé en el si de les societats industrialitzades està estretament vinculada al fet que són societats que anomenem «benestants». Ara bé, això cal matisar-ho. El fet de dir que són societats benestants no vol pas dir que tothom hi visqui esplèndidament. Per desgràcia no és pas així, i molts hi passen misèria de la manera més injusta. Però sí que és cert que una part important de la població gaudeix d'unes possibilitats adquisitives que li permeten cobrir no sols les necessitats bàsiques, sinó també lliurar-se a satisfer molts desigs artificialment creats per la indústria del consum i per una publicitat invasora que ofereix constantment «meravelles» que prometen la felicitat a qui les adquireixi. En aquestes societats benestants es va desenvolupant una actitud molt generalitzada que empeny a cercar més i més plaers i satisfaccions de tota mena, siguin les que siguin, cosa que, d'altra part, fa que avui en dia siguin moltes les persones i famílies que viuen molt per damunt de llurs reals possibilitats. Això fa que es desenvolupin comportaments addictius, com he dit abans, de tipus únicament psicològic, a diferència de les addiccions a les substàncies addictives pròpiament dites que creen en l'organisme una necessitat peremptòria de continuar-les consumint. Aquestes addiccions són molt nombroses, i tan sols puc fer un petit comentari sobre algunes. Cal advertir, però, que generalment es tracta de comportaments considerats «normals» i compartits per una gran part de la població, i que sols podem jutjar-los com addictius quan sobrepassen uns certs límits —imprecisos, és clar—, que ens són indicats en certa manera pel seny i pel consens social mateix.

Un tipus d'addicció que sembla cada vegada més freqüent en les societats a les quals m'estic referint és l'addicció als medicaments. Es dona en la nostra societat una gran admiració per la ciència, de la qual hom espera tota classe de prodigis, que els medicaments que ofereixen les ciències mèdica i farmacèutica passen a simbolitzar. Els medicaments representen, als ulls de la societat, la ciència en forma →

psicoanàlisi

→ tangible, visible i consumible, i per això, al marge de la veritable necessitat dels medicaments prescrits pels metges, moltes persones desenvolupen una ànsia insaciable d'ingerir aquesta poderosa i fascinant ciència que, en llur fantasia, els ha de fer desaparèixer tots els mals i penalitats que la vida proporciona a mans plenes, i això els porta a insistir als metges que els els receptin, o si no els compren per llur compte. Aquesta addicció té especial importància pel que fa referència als fàrmacs per a combatre la depressió i als fàrmacs anomenats «tranquil·litzants». Els primers s'empren per a una malaltia que se'n diu *malenconia*, o més habitualment *depressió*, i per a la qual són molt efectives. Però un gran nombre de persones els fan servir per intentar alleujar-se les tristeses, decepcions, insatisfaccions, desesperances, etc. que les dureses de la vida solen produir a cadascú, més o menys segons la seva sort o més aviat dissort, de manera que per a aquestes persones els medicaments esmentats no tenen un veritable efecte farmacodinàmic, sinó que actuen per via suggestiva, el que se'n diu *efecte placebo*. Això fa que tots els països «civilitzats» consumeixin tones i tones d'antidepressius que es podrien perfectament estalviar. El mateix passa amb els tranquil·litzants, amb el caràcter agreujant que aquests medicaments produeixen addicció somàtica, per la qual cosa s'han de prendre tan sols durant un breu període de temps, l'imprescindible. Però, a causa d'aquestes tendències addictives pròpies de la nostra societat, un nombre considerable de persones els prenen continuament, cercant-hi aquells

efectes poderosos de la ciència, que els han d'estalviar, esperen, tots els greuges de l'existència, i així desenvolupen una addicció de la qual no es poden desenganxar. No cal dir que d'altres persones els utilitzen directament i intencionada com a droga addictiva, obtinguda a través del mercat negre, la falsificació de receptes, els robatoris en farmàcies, etc.

El menjar també és una manera d'obtenir satisfaccions, i per això en aquestes societats benestants gran part de la població pateix d'un excés de pes, perquè es desenvolupa l'addicció a menjar com a font de plaer. Moltes persones empren el menjar com una droga per fer desaparèixer la tristesa, els sentiments de buidor, fer front a les contrarietats, etc., de manera que desenvolupen una veritable addicció en aquest sentit.

Una altra addicció pròpia d'aquestes societats fa referència a la sexualitat. És clar que aquest és un tema molt victrós, perquè en la qüestió del comportament sexual hi intervenen actituds morals i ideològiques molt diverses, però em sembla que, sigui quina sigui l'actitud de cadascú en aquest sentit, gairebé tothom està d'acord que hi ha una invasió desbordant de la sexualitat i l'erotisme per totes bandes: les relacions personals, la publicitat, la moda, els espectacles, la literatura, fins i tot l'esport: no hi ha pel·lícula amb pretensions que no contingui alguna escena sexual d'allò més forta, quasi sempre innecessària; un esportista al qual hom li atribueixi atractiu sexual està més ben pagat que el qui no posseeix aquesta condició; la moda

imposa un estil cada vegada més erotitzat; les novel·les, com més escabroses, més èxit tenen, etc. Avui en dia s'admet que existeix un tipus d'addicció que clarament està catalogat com *addicció a la sexualitat*, i funcionen grups terapèutics per ajudar aquestes persones.

El consumisme és una altra addicció típica de les societats benestants. Com en tota addicció trobem aquí graus ben diferents de fixació, des d'una lleugera inclinació a comprar més mercaderies de les que hom necessita i del que permeten les pròpies possibilitats, fins a un consumisme desbordat que porta al fet que siguin les administracions públiques mateixes les que se sentin obligades a fer crides a la moderació i al sentit comú, per tal d'evitar l'endeutament excessiu de moltes persones. La cirurgia estètica «a la carta», impulsada pel desig d'aparentar una falsa joventut, és tal vegada l'última moda d'aquest consumisme exacerbada.

La llista podria continuar, però no és necessari. Em sembla que amb el que he dit n'hi ha de sobres per reflexionar sobre les tendències addictives en la nostra societat, respecte a les quals tot fa pensar que aniran prenent cada vegada més volada ■

Joan Coderch

llibres de psicoanàlisi

Creença i imaginació

RONALD BRITTON

Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia
13,5 x 20 cm. 260 pàgs. Rústica amb solapes
26.00 € - Ref. 105828.1

Quin lloc ocupa la imaginació en el pensament?
Les fantasies es viuen com a fets o com a possibilitats?

Elements bàsics de Psicoteràpia Psicoanalítica

RAMON BASSOLS

Grup del Llibre
15 x 21 cm. 220 pàgs. Rústica
25.00 € - Ref. 103910.1

Una revisió dels conceptes bàsics de la psicoteràpia, i a la vegada s'hi planteja el tema de la formació dels psicoterapeutes, perquè puguin aconseguir llur difícil i delicada missió.

Replegaments psíquics

JOHN STEINER

Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia
13,5 x 20,5 cm. 254 pàgs. Rústica
16.56 € - Ref. 103676.1

Organitzacions patològiques en pacients psicòtics, neuròtics i fronterers.

L'entrevista psicoanalítica

Una investigació empírica
EDICIÓ A CURA DE J. AGUILAR,
M. V. OLIVA I C. MARZANI
Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia
13,5 x 20,5 cm. 264 pàgs. Rústica
16.22 € - Ref. 104301.1

Explica i aprofundeix en alguns conceptes relacionats amb l'entrevista, l'avaluació psicoanalítica, la dimensió emocional de l'acte avaluator i fadescència.

Els fets immaterials

ROBERT CAPER

Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia
13,5 x 20,5 cm. 254 pàgs. Rústica
17.95 € - Ref. 103672.1

El descobriment freudià de la realitat psíquica i el desenvolupament per Klein de l'obra de Freud.

Diari d'un bebè

Tot allò que l'infant veu, sent i experimenta
DANIEL N. STERN.
TRADUCCIÓ: P. FOLCH
Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia
14 x 22 cm. 162 pàgs. Rústica
14.18 € - Ref. 106239.1

Retrat original i singular de la vida interior d'un nadó, escrit amb el mínim de tecnicismes i amb un estil que va des de la descripció més rigorosa dels fets fins a la intuïció poètica.